

ДРАГАН ЛАКИЋЕВИЋ

ПОЈЕДИНАЦ И ДУША СВЕТА Нове поеме Матије Бећковића

Лирска молиџва – „Госїоде ѝомилуј”

Песму „Господе помилуј” морамо одредити као лирску молитву.

Лирска су средства. Молитва се обраћа Богу, а молба „Моли те душа само теби знана” понавља се на крају сваке од седам строфа.

Строфе пак имају свака по десет стихова + припев који се понавља: „Моли те душа само теби знана / Још неначета а испрепадана”.

Рима је у свим строфама иста, на „ана”: *рана, океана, караказана, живисиџјана, меридијана, џавана...* седамдесет речи у седамдесет стихова. Само се ретке понављају: *океана, длана, сїрана*.

И мелодија целе песме је уједначена – од једанаестераца са цезуром после петог, и дванаестераца са цезуром после шестог слога. Дванаестерци обично иду по два један за другим, а једанаестерци долазе и по трипут један за другим. Такве промене метра утичу на музичку композицију строфе.

У петог строфи, четврти стих има 13 слогова: „Муслимана Јевреја Хришћана пагана”. Толико слогова има и десети стих шесте строфе: „И црва из муља још неискобељана”.

Све ове појединости говоре о ритамским и музичким својствима песме, које такође доприносе литургијском духу и утиску.

Молитвени императив „помилуј” јавља се четири пута – у првој, другој, трећој, шестој, док се императив „милуј” јавља у другој строфи. И остали императиви су у другом лицу једине: *џакни* у првој, *издвој* и *сїави* у трећој, *крени* у четвртој, *їређи* у петог.

Шта све може стати у предмет и значење утврђеног исказа *Госїоде ѝомилуј*, најчешће помињаног у богослужењу? Песнико-

ва имагинација то открива на двоструки начин: најпре личним доживљајем Бога и Његовог дела „сада и увек”, потом тумачењем опште људске вере у Бога и његово дело.

Песнички субјект обраћа се Богу над целим и разуђеним светом. Тај свет је у истом трену појединачан у појединостима („Помилијуј јејину и врана гаврана / Сакатог мрава жапца окрастана...”, или „Проватак пробио кроз покров катрана”) и укупан у формату у којем је створен („Свих континената и свих океана”, „Свих упоредника и меридијана”).

Божји длан потребан је свему на свету – малом и великом, видљивом и невидљивом, светом и профаном. Кад се све то наброји, настане бескрајни низ – речи, имена, слика, појмова – великим и малим словима написаних елемената света који трепери ишчекујући „руку Спаса” и смисла. Притом, сав тај језик пева: какофонија и ономотопеја претварају се у симфонију аналогну метричким стопама и римама. То постиже осећање близине „два длана” који ће помиловати, осмислити, спасити, ублажити „Све што врви земљом по слову твог плана”, „Бића кресивом твојим искресана”.

Тако песма у исто време слави Творца и његово дело. Такво дело – од појединости и у целини, од савршенства и непоновљивости – могао је створити само Бог. Али још веће његово дело јесте душа, из које зрачи ова молитва, која је само Богу знана – „Још неначета а испрепадана”. Тај Божји страх представља осећање Бога, а из осећања долазе речи молитве и молбе да се све спаси именом и дланом Господа. Из те молитве и молбе искрсавају лирске слике и метафоре: *искресана бића* – облици постања и васкрсења у сваком труну света.

Душа је у исто време појединац и душа света. Молитву изговарају у исто време и општа и појединачна душа. Песник је ту да језички и метрички сабере, повеже, устроји имена света који очекује Божју милост, љубав и сјај смисла. Тај језик је разуђен – из више речника и слојева, српских и интернационалних, старијих и новијих, историјских и географских, религијских и политичких, али у песми чине рељефно сазвучје, аналогно свету небеском и земаљском који је Бог створио и којем је потребан његов длан.

Посебну занимљивост и рељефност песми дају имена света обележена великим почетним словом: континенти, земље, планине, градови, реке, вере, манастири, светитељи, свете књиге, а наспрам тога: јејина, гавран, мрав, жабац, петао, туљан, гњурац, цивџан, жуна, орао, лептир, јарац. Док Индији, Кини, Јапану, Патмосу, Атосу, Сиону, Пећи, Призрену, Дечанима – нису потребни придеви, дотле онај мали божји свет, који представља велика божја чуда – има своје атрибуте који их још више усамљују и умањују, али се тиме

величина Божјег дела чини још раскошнијом: „сакати мрав, „жабац окрастан”, „петао наушљан”, „гробни лептир”, „ошугани јарац”. Врхунац појединости које је Творац обликовао, а коме исто треба помиловање – јесте „Процватак пробио кроз покров катрана” – мало васкрсење, јединствена метафора укупног живота и човечанства.

Субјект ове лирске молитве има свест о односима добра и зла. У последњој строфи он те релације и помиње: „Док непоменици ума огубана / таркају испод гаравог казана” – и делују сатанске силе, дотле се Бог, „шири од Небеса”, сажет у искру, не ону његошевску него нашу људску, сажету у језгро: „И у жижину жижу сажижана / А код куће си у зрнцу тамјана” – моли да из тог зрнца „Спусти руку Спаса заори Осана / И огласи са свих небеских екрана” да има смисла живети с вером у сјај Творца и његове милости. Алитерације ових стихова само сугеришу посебни систем српског језика – његових боја и ритмова из којих се остварује поезија.

Душа лирског субјекта скида рђу – не са Божјег дела, него са свога ума и духа који помишља да се то дело може *опањкайти*: „Да је рђа с твога дела састругана / Имена твога ради опањкана”.

Песма је распевана и задихана у исто време, она је привремена и непрекидна, „сада и увек” – почиње својим завршетком. У њеној интонацији постоје и радост и вапај, вера и сумња у себе, и нада у „руку Спаса” која непрекидно довршава Божје дело.

*Сазнање поезије о поезији –
„Парусија за Веру Павладољску”*

То чудо поезије породило је податак да службено лице са централе Клиничког центра, у извештају о стању болеснице Vere Павладољске изговори „половину чувенога стиха” из славне поеме „Туга и опомена” Бранка Радичевића: „Ње више нема, то је био звук”. Да ли је то изговорило „овлашћено лице”, или, кроз промишао (његова уста и телефонски систем) – Бог?

Од те чињенице, од тог сазнања-препознавања и ритма изузетног стиха српске класичне поезије – настаје Бећковићева песма „Парусија за Веру Павладољску”, састављена од 13 строфа од по 7 стихова са по десет, једанаест или дванаест слогова. Тако је настала још једна поетско-музичка композиција, љубавна поема о доживљају смрти.

Бранкова поема „Туга и опомена” има 60 строфа од по 8 стихова, од којих трећа, четврта и пета нису сачуване, укупно 452 стиха, десетераца и једанаестераца. Стих „Ње више нема – то је био звук” налази се на почетку 44. строфе, 317. по реду у поеми.

У овој строфи налази се центар емотивног, личног и лирског доживљаја – средиште наративно развијене целине. Сазнање њене смрти у корену потреса биће лирског субјекта:

*Ње више нема – њо је био звук,
У њен кад ја унищо бија дом,
Сѣраовињо ме дирнуше њад ук
Из ведроѡ неба, као сѣрашни ѡром,
Веселѡ моѡа уби сав он ѡук,
Из корена се љуљну жиѡика сѣром;
И да му дебло није било камен,
Те речи би ѡа ѡреломио ѡламен.*

Бранкова поема написана је око 1844. године.

Више од једног и по века од Бранкове поеме, доживљај смрти и израз смрти драге покреће биће још једног принца српске поезије. То је Матија Бећковић, који је своју песму „Парусија за Веру Павладољску” испевао само од доживљаја сазнања у облику тог чувеног стиха Бранка Радичевића.

Између Бранкове и Матијине поеме могло би се тражити још сагласности, као што је унутрашњи свет лирског субјекта и свет васионе, потреси у човеку наспрам потреса у природи итд. „Житка стром” (стабло живота) код Бранка укршта се са животом каснијег песника: „С мојим животом се туђ стих укрстио”.

У том тренутку сопственог живота, суочен са сазнањем смрти, Матијин субјект исказује асоцијативни низ доживљаја бића и ума који су потресени не само обавештењем да „ње више нема” него и схватањем да се у личној поезији понавља: „то је био звук” – стих написан пре много времена. Тај стих из српске класике и личне песникове лектире већ је живео у односу према драгој које више нема: „Пре него њу сам га био уочио / Знао његова многа тумачења / А чим сам је срео њој га и рекао...” Као да су лектира и меморија песника били припрема за обистињење старог стиха у животу и у поезији савременог песника.

На крају пете строфе појављује се још један славни рефрен из класичне поезије, овај пут из Поовог „Гаврана” (у преводу Антуна Шољана):

*Желъно чекам ја свануће, узалуд из књиѡа вучем
Сѣас од боли ѡѡио ме муче, јер ме од Ње расѡавише.
Од дјевојке анѡеоске, од Леноре расѡавише,
Ах, ње сада нема више.*

Он долази из исте оне слушалице-метафоре сазнања смрти – „Онај из централе или мртвачнице”. Тај стих гласи: „У слушалицу гракну никад више”. Та четири слога: „никад више” – Е. А. По, „која у песништву већ толико значе” – Бећковић, сада саопштавају истину смрти и живота – из болничке централе и из светске поезије у исти мах – лирском субјекту и српском песнику у истом тренутку.

То сазнање поезије о поезији производи низ „судара” и „сукоба” појмова и суштина бића и емоција, пролазности и вечности. Стихови и њихови смислови, симболи и сигнали створили су лирско-филозофски кошмар емоција – сагласности и противречности сазнања:

*Гавран зарати са својим рефреном
Бранко са Туџом Туџа с Ојоменом
Ева с йрамајком Тело са Лоџосом
Вера с Павладољском Ерос с Танатојосом
Амин с Алилујом а смрт са Христосом
Орфеј са лиром Један са Тројицом
Алфа са Омеџом и Боџородицом.*

Она које више нема, у таквом поретку ствари и сазнања, у песничковој перспективи, успева да нестане на астрални начин: „Али се обуче у звук и умакну”. У том звуку она није мртва, иако је нема. Песничка и религиозна мисао да се оно највредније, у шта спада љубав, никад не може изгубити, то уточиште у звуку повезује са свеопштим „звучјем” које обухвата Бог:

*И да не би било ниџде никаквоџа
Дацка животоа у свим свейтовима
Без оне која је све и свја у звучју
И све џалаксије држи у наручју.*

Упркос сазнању медицине и земаљске администрације, субјект-песник сазнаје да мртва драга, „Са доказима чисте поезије”, постаје бесмртна: „Та што беше смртна сада више није”. То сазнање враћа поредак ствари и појмова у космосу и у човеку. Песничка музика, хармонија слика и рима, у обрнутом смеру, враћа свет у првобитни склад:

*Свемир йрозвуча мајтерњом мейтриком
Орфеј срасије с Лиром и Еуридиком
Вера с Павладољском Муза са Песником
Пеј самоџласника са Осмоџласником*

*Рукојис звежђа са надбрамајшиком
Музика сфера са мајтемајшиком
Снег у облаку са ономасјшиком
Гора на Гори с Гласноговорником.*

Сагласје духа, ума и језика одвија се такође у звуку и тај звук с почетка постаје звук на крају. У њему су музика и поезија, добија се значење литургије и у томе се препознаје божански удео оног „страшног песника”. Песма, жена, муза, Богородица – све то постаје „згласје” емоција, слика и појмова, које омогућавају језик и Бог. Над поезијом живота и смрти блиста поезија вечности:

*Реч на почетку постоја звук на крају
Што слави само живњ бесконечнају
Јединају чистијау и нејорочнају
Јер ње више има ошкад само сија
Речи су ноше језик мелодија
Само Бог је песник дружи су којија
А над поезијом сија поезија.*

Поема бројаница – „Слава теби Боже”

Својеврсна лирска бројаница, двадесетоделна поема, под насловом „Слава теби Боже” испевана је у продуженим строфама од по 14 стихова, римованим по схеми дистиха а–а, б–б...

На самом почетку налази се мото: „Шта је скупа ово свеколико / До општега оца поезија”, из Његошеве *Луче микроkozма*. Тај мото тематски усмерава славу Богу – према оном његовом делу које се може представити као стварање стварања, или дара за стварање поезије. У стварање материјалног и духовног света спада и стварање поезије која обухвата свеукупност стварања.

Стварајући свет, Бог је је био песник. Основни песник. Створивши свет, створио је поезију. И то најпре свет као поезију, а у исто време – поезију као свет. Бог је „сздао сав свет ни из чега”, и самим тим је стварање јединствено – прво и последње, само Богу могуће, које се подразумева у сваком другом стварању којем је образац оно прво и неупоредиво. У томе је Божја моћ: да без игде ичега – има од чега да ствара: својом моћи и љубављу. Кад је стварао свет, Бог је био „без игде иког”, а знао је за кога ствара. То знање је, у ствари, сила и љубав: Бог ствара „Силом Свељубећег Слова Љубвенога”. Ту моћ, приказану светлосном сликом Слова Љубави, поседује само Бог и на тој *сили* почива свет; без те љубави не би било ничега.

Ни из чега, Бог се – вели песник – сетио свега и свакога, кога и шта пре тога није ни било, али је за Бога, и пре и после, песничка представа стварања света имала своје лирске и логичке законитости. Те законитости проистичу из религијских поставки, али их надвладава филозофска имагинација, ако се тако може назвати трактат о постојању у првој строфи. Само Бог ствара ни из чега, из сопствене промисли – оно чему истовремено даје и лик и име. Стварајући свет/светлост, Бог је стварао и себе као Творца неба и земље, које обухвата: „И онако како се развидела тама / Видело се како ствараш себе сама”. То стварање, на плану слике, језика, значења – чини прву и почетну поезију. „Како се развидела тама”, тако се *развидела* и поезија постојања. *Развидети* је почетак гледања, свежина вида, прогледавање ничега и бесмисла у смеру сврхе и смисла. Отуд поезија.

Многа и сложена значења речи „развидети” прибављају овој слици и песми посебне лирске и метафоричке нијансе. Међу многим нијансама значења, у овој строфи могли бисмо пронаћи и ова: *развидети* као схватити, препознати, разликовати, сванути. Стварање света подразумева све то заједно, као светлост сазнања.

У стварању света Бог је био сам, први и једини. Да би дочарао његову издвојеност и јединственост, којима је обележено његово дело, песник елиминише све могућности помоћи и труда са стране: читав низ сарадника, на том и на било ком другом послу, Бог није имао, нити су му били потребни. Нису ни постојали. Није имао ни претходника нити савременика, „средстава за рад и предмета рада”: „Без пера папира трица и кучина / Оче слободног стваралачког чина...” Реторски низ генитива: „пера папира трица и кучина”, без интерпункције, својим значењем обиља, садржи ефекат „ничега” – из чега је немогуће стварати без Божје воље.

А о унутрашњем саставу дела, квалитету и умноженом капацитету, најбоље сведочи стих: „Себе си узео за узор свог дела”. Отац оригиналности створио је све од себе – на плану слике и на плану суштине: „И све што је свога лика угледало / Било је Твоје верно огледало.”

Стварање света било је и стварање појмова: значи језика, значи поезије. Сложеност и лепота тог стварања, његов смисао, обим и савршенство – предмет су песничке химне, похвале коју исказује поема „Слава теби Боже”.

Тако је настала реч „изјезикотворити” – још једна сложеница из дубине сазвучја и значења, која сугерише полифонију речи као обележја света на једној и као израз поимања света на другој страни.

Одмах за овом, долази нова реч о првом изговарању/стварању: „И како си који слог изговарао / Нове светове си олицетварао”.

„Олицетварање” света такође је вид постојања: трајна слика света трепери и мења се у нијансама, бојама, изразима Божјег лица.

Све што је створено (змија, јабука, јаје, пчела – велики речник који се подразумева у продужетку ових бројаница) „дошло је у живот у реч обучено”. Обући свет у реч, дело је самога Бога, а по свему је израз јединствене, непоновљиве и неупоредиве поезије. Ту поезију и ту творевину слави поема „Слава теби Боже”.

Реч, од три слова, појам великих и малих садржаја, песник поставља наспрам Силе Бога. Та сила је огромна, свемоћна, несхватљива, сугерисана метафоричким сликама/хиперболама („Сило што океан чупаш из корена / И полажеш га себи пред колена”). Тој Сили покоравају се и копна и мора, а највише *реч*. Као да је реч најбоље разумела, послушала и извршила задатак Бога. Кад је створио реч, Бог је створио и васељену: „Васељена се у речи зачала”, али и оваплотила. Реч је једно од највећих чуда Творца – схвата песник. Из ње су се „излегла сва небеска тела”. И слика: котура Земље око Сунца – не би се видела да нема речи које су је (поетски) именовале, а именовањем створиле.

Именовање појмова – неба и земље, било је стварање света/поезије: „Небеске воде и ледене горе / Непревазиђене су живе метафоре / Птице и кртице баште на дну мора / Стилске су фигуре твога песмотвора.”

Свет је најистинитија поезија, чији живот дочарава сам себе. Његову боју и свежину – уметничку димензију, стварио је Бог када је „машти пустио на вољу”. Градећи, обликујући, бојећи, уздижући и продирући у дубине, Бог је певао речи. Тако је свет постао велики речник апсолутних сазвучја природе и језика.

Када је свет засјао, покренуо се и промилео, Бог је започео своје „стиходело”, а *стиходело* је почело да живи: „А боје звуци облици мириси / Младаљачки су твоји рукописи”. Сав живи свет зрачи из тог огромног савршенства дела. Благост и инфантилност на којима песник инсистира у овим сликама – прибављају посебну, првотну религиозност поезији човека о поезији Бога.

Поезија „општега Оца” има своје филозофске и етичке димензије. И оне су елементи метафора као што је она о светлости и мраку: „Нема песништво већег искорака / Од размака између светлости и мрака”.

То Божје дело и стварање није ни престало нити је довршено. Оно се и даље мења, дограђује, разумева. Седам дана за које је Бог створио свет – траје вековима. Песник је део тог стварања.

Природу и њене феномене Бог је створио као елементе опште поезије. Најтананије, најнепредвидљивије, најзагонетније и најсавршеније елементе природе и света – песник зове „изражајним

средствима” Бога, „јединог песника”. Слике и звуци, музика и значења и непоновљивост облика и суштине живог света – чине лепоту и обиље поезије коју ствара Бог, а у исто време је препознаје и открива песник.

Ни Бог своју поему/свет није створио одједном. Он се њиме бавио, усавршавао га, баш као песник: „Смањивао га повећавао / Умивао га чешљао китио / Док си над песмама песму изнитио”. Тако је настао праобразац песме пре песама – прве и једине оригиналне поезије из које ће доцније настајати све песме свих песника, који су – спрам оне почетне – незнани песници: „Што од створенога ново претварају / И од саздаоца све пресаздавају”. Подразумева се да песма која је ближа Божјем праобрасцу представља виши степен поезије.

Најважнија категорија сваке песме јесте њен језик. Језик је свеобухватан и универзалан: „Од свих свемира бездана видика / Дубљи је свемир и бездан језика / А у језику сваког национа / Сви су језици и сва васиона / Створени због неког разлога и смисла / Као делови божјега промисла”. Шеснаеста по реду песма (строфа) посвећена је језику. Како је језик настао налик „великом праску” – Божјем делу, тако је и ера интернета настала на почетку стварања света – у свом посебном облику, који песник препознаје, у виду принципа видљивог и невидљивог света.